

Зміст і структура національних стратегій вищої освіти, їх роль у визріванні, прийнятті та впровадженні реформ

Практичний семінар за участі представників Міністерства освіти і науки України та Агентства США з міжнародного розвитку
Київ, 28-29 липня 2014 р.

Професор Марек Квієк
Директор Центру досліджень публічної політики
Голова кафедри ЮНЕСКО з інституціональних досліджень і політики вищої освіти,
Професор Познаньського університету, Польща
kwiekm@amu.edu.pl

1

Основні поняття (1)

Основні поняття, що використовуються при написанні стратегії та реформуванні вищої освіти:

- Ті, хто проводить реформи (реформатори), і ті, кого реформують: перші часто походять з академічного середовища, куди і повертаються після свого терміну повноважень. Отже, завжди маємо суміш лояльності, тривалих зв'язків між реформаторами і сторонніми суб'єктами.
- Академічні працівники як одна з найпотужніших груп, об'єднаних спільними інтересами, є добре організованими, мають підтримку ЗМІ, зазвичай спочатку захищають *status quo*. Але університети – це раціональні організації, стимулом для яких є ресурси, які прагнуть одержувати ресурси та здатні до перетворень.
- Успіх і провал реформ: успіх – це прийняття і впровадження реформи, яка допоможе країні досягти певних бажаних цілей. Неуспішна реформа (провал) – це спроба здійснити бажану реформу, яку або не вдалося прийняти або яку було прийнято, але не впроваджено.

2

Основні поняття (2)

- Реформи, які прийняті на законодавчому рівні, але нереалізовані на практиці.
- Реформи зі стратегію, реформи без стратегії, реформи з відстроченою стратегією.
- Стратегії, які забезпечують легітимність реформ *ex ante* (до) і *ex post* (після) проти реформ, які потребують подальших реформ (і подальших стратегій).
- Реформи, що ведуть до подальших реформ... початкові реформи призводять до очікування подальших реформ.
- Нові хвилі реформування не є провалом – це розширення чи поглиблення реформування або більш чітке співвіднесення зі стрімко змінюваним середовищем вищої освіти. У новому конкурентному середовищі (деякі) реформи потрібні майже постійно (реформи розглядаються як природний стан речей).

3

Основні поняття (3)

- Середньострокові (3-5 років) і довгострокові (10 років) стратегії вищої освіти. Обидві потрібні, мають різну мету.
- Довгострокові стратегії більш зосереджені на баченні, а середньострокові є більш технічними.
- Середовище змінюється надто швидко, щоб представляти стратегії на ще довший термін:
 - наприклад, глобальна та європейська політика – Болонський процес та ECTS; глобалізація і нові технології; МООС – масові відкриті курси он-лайн; економічна криза і питання спів-фінансування витрат; процеси приватизації тощо).
 - надто багато «відомих невідомих» змінних і «невдомих невідомих» змінних.
- Прийняття запропонованої реформи, впровадження реформи (пакету), подальші заходи щодо реформи.
 - Усі три стадії є критичними – одного прийняття (на рівні законодавства) є недостатнім.

4

Основні поняття (4)

- Успішне прийняття – це ще не успішне впровадження, а необхідна передумова...
- Прийняття, впровадження і подальші заходи потребують часу...
- Аналіз прикладів реформування показує, що поспіх у реформуванні вищої освіти може бути контр-продуктивним через складність організації галузі.
- Визрівання (кілька років), прийняття (2 роки), впровадження (3-5 років) – в середньому. Довгі відставання в часі реформ. Особливо в освіті (у вищій освіті, охороні здоров'я).
- У 1989 році в Центральній і Східній Європі: «екстраординарна» (на відміну від «нормальної») політична ситуація – умови для радикальних, стрімких і всеохоплюючих реформ. Сьогодні це набагато складніше в країнах ОЕСР. А в Україні?

5

Вибрані індикатори

Вибрані індикатори для реформ у вищій освіті (український контекст):

- Час на підготовку (чи на сьогодні є достатнім?)
- Подія ззовні як пусковий чинник для реформ (чи є така?)
- «Дозрілість» реформ (так/ні)
- Широта реформ (політичне рішення)
- Усвідомлення необхідності змін (громадськість, академічна спільнота)
- Лідерство уряду (Міністерство)
- Інституції, які працюють над виробленням консенсус (які)
- Відповідальність (Міністерство)
- Одержані права (чинні закони)
- Нові суб'єкти (студенти, які прагнуть кращої освіти, академічні працівники, зосереджені на дослідженнях, ректори?)
- Активізація тих, хто виграє в майбутньому (хто)

6

Риси успішних реформ (1)

- У сферах соціальної політики, включаючи вищу освіту, успішні реформи:
 - (1) Мають відносно довгий час визрівання, що передбачає значний обсяг ретельних досліджень і консультацій (багато менш успішних спроб без належної підготовки)
 - Що наразі вже зроблено в Україні: діагностика основних хвороб; дані та компаративні дані; обговорення альтернативних варіантів політики; відхилення законопроектів; новий закон і його статус; успіх, компроміс, невдача? Незалежні пропозиції реформ; міністерські і парламентські робочі групи; незалежні експертні групи; наявність національного і міжнародного фінансування та експертної допомоги тощо)

7

Риси успішних реформ (2)

- (2) Часто проводяться після «ерозії» status quo, що включає:
 - (1) широко підтримане розуміння, що діючі політики та заклади дають збої;
 - (2) серія поступових рішень вже почали послаблювати status quo (системи вищої освіти).

В Україні:

 - вивчення того, що саме дає збої;
 - чому дає збої та на основі яких зовнішніх орієнтирів;
 - відчуття академічного занепаду, серйозного недофінансування, зниження показників результативності/якості роботи?
 - чинні і минулі рішення, що призводили до більш успішної, а не менш успішної системи вищої освіти, закладів, академічних працівників.
 - Правильні та неправильні рішення, що були прийняті: два окремих переліки.

8

Програми реформування вищої освіти в Європі: подібні риси

Програми реформ по всій Європі, як правило, є подібними у більш загальних аспектах та мають такі спільні характеристики:

- зменшення ролі держави та збільшення ролі вищих навчальних закладів;
- збільшення розмаїття ВНЗ;
- кошти на дослідження зосереджені в найкращих ВНЗ;
- професіоналізація систем управління;
- розроблення та оптимізація систем забезпечення якості;
- зміни у ресурсах ВНЗ, заміна дотацій контрактами та індивідуальними грантами;
- стимулювання співпраці ВНЗ з відповідними секторальними та економічними середовищами;
- підвищення привабливості ВНЗ на міжнародному рівні;
- підвищення привабливості ВНЗ як місця роботи і побудови кар'єри.

Програма реформ в Україні має враховувати подібні виміри, хоча не всі з них є актуальними саме сьогодні. Першочергові речі мають стояти на першому місці (але це визначається на національному рівні)!

9

Політичний вибір (1)

Основні політичні рішення, необхідні в Україні:

Основний політичний вибір 1: необхідні етапи роботи:

- - робота над стратегією на підтримку чинних або майбутніх реформ? Чинного або майбутнього закону про вищу освіту? Яким є рівень задоволення новим законом про вищу освіту 2014 року?
- - стратегія ґрунтується на попередніх дослідженнях, аналізах і даних про вищу освіту в Україні – або на новій концептуально-обґрунтованій та емпірично підтриманій діагностиці *status quo*?
- небезпека:
- - робота над діагностикою забирає багато часу та, в крайніх випадках, може призвести до очевидних результатів, якщо використовувати той самий набір даних і обмежені міжнародні порівняння;
- - нова стратегія і пакет реформ можуть відноситися до існуючих досліджень, аналізів і даних – тож можуть упустити ті ж самі аспекти чинних проблем; відсутність руху вперед у виявленні проблем та пропонуванні рішень.

10

Політичний вибір (2)

- - робота над новою стратегією може стосуватися тих частин попередньої (або нової) діагностики, які вважаються актуальними; інші аспекти можуть бути проігноровані за відсутності їх належного розуміння (приклад: стрімко падаючі демографічні показники у польській стратегії);
 - - робота над стратегією без паралельної роботи над діагностикою може розглядатися як нелегітимна, ідеологізована або обидві риси разом.
- Хороший практичний підхід – це поєднати нову діагностичну роботу з написанням нової стратегії, наскільки це є технічно можливим (Польща: повна команда з 4 основних авторів і 4 супроводжувальних авторів плюс команда підтримки у складі статистиків і економістів – 7 місяців, повний робочий день);
- - підготувати SWAT-аналіз (сильні сторони, слабкі сторони, можливості, загрози в українській вищій освіті) як перший загальний підхід (наступні семінари – індивідуальні та спільні варіанти);
 - - підготувати місію вищої освіти, та
 - - підготувати бачення вищої освіти (до 2025 року?) (наступні семінари – індивідуальні та спільні варіанти);

11

Політичний вибір (3)

- SWAT-аналіз покладається великою мірою на діагностику, водночас і місія, і бачення залежать від діагностики лише опосередковано (теоретично, і місію, і бачення можна підготувати без діагностики завдяки високому ступеню узагальнення, але діагностика буде все рівно потрібна для реформ і їх впровадження).

Основний політичний вибір 2: тип національної стратегії

- Загальна, стисла, зосереджена на баченні, концептуальна (короткий документ на 30-50 стор.), чи
- Докладна, емпірична, технічна (довгий документ на 100-300 стор.)
- Різні ступені узагальнення в рекомендаціях, підході до (компаративних) даних та технічних рішень щодо головних системних, інституційних та індивідуальних викликів.
- Обидва типи мають переваги і недоліки.

12

Політичний вибір (4)

- Нами було більш докладно вивчено 11 національних стратегій: 9 європейських і 2 не європейські (Австралії та Нової Зеландії, які, можливо, зазнали найбільшої перебудови за останні двадцять років).
 - У системах, які добре досліджувані і проаналізовані, стратегії мають тенденцію бути стислими і концептуальними (Нідерланди, Данія, Фінляндія, Нова Зеландія; але також Словенія, Молдова, Литва і Мальта, які раніше не були предметом ретельного аналізу).
 - У системах, які є мало досліджуваними (Польща) або які знаходяться у процесі довгострокової, радикальної перебудови (Велика Британія, Австралія, Нова Зеландія) стратегії мають тенденцію бути довгими, емпіричними і технічними. Усі чотири стратегії включають суттєві розділи, присвячені діагностиці або довідковим аналітичним матеріалам.

13

Структура стратегії (1)

- Необхідно зробити політичний вибір (1) стадій роботи (діагностика, стратегія) і (2) типу стратегії, яку потрібно підготувати. Цей вибір обумовлює різне робоче навантаження і строки. Необхідна раціональна оцінка.

Приклад: Польська стратегія і діагностика 2010 року:

- 300 стор. (150 стор. кожна);
- 500 стор. довідкових звітів, особливо щодо зовнішніх чинників розвитку вищої освіти;
- Довідкові аналітичні звіти, підготовлені командою, в яких викладено основні ідеї для діагностики і які мали великий вплив на саму стратегію:

14

Структура стратегії (2)

- (1) Глобальні тенденції у вищій освіті
- (2) Європейський дослідницький простір
- (3) Європейський простір вищої освіти
- (4) Цілі національного розвитку – національні стратегії, регіональні стратегії, секторальні стратегії
- (5) Демографічні визначальні чинники
- (6) Економічні визначальні чинники
- (7) Фінансування вищої освіти
- (8) Культурні та політичні визначальні чинники
- (9) Правові визначальні чинники, у тому числі європейське законодавство та Конституція Польщі.

Усі довідкові аналітичні матеріали були увійшли – у стислій формі – до національної стратегії. Усі мали високу актуальність, проте роль деяких факторів була занижена/не врахована (демографія та динаміка співвідношення державних/приватних закладів, у напрямку колапсу приватних установ до 2015 року).

15

Винесені уроки (1)

- Усі документи, створені у процесі написання стратегії – усього близько 800 стор. – були оприлюднені та пройшли публічне обговорення.
- Зокрема, основні автори (включаючи мене) робили публічні презентації щодо діагностики і стратегії для різних груп зацікавлених сторін (на конференціях ректорів, перед студентськими парламентами, керівництвом університетів тощо).
- Винесені уроки: дві стратегії (одна підготовлена компаніями Ernst & Young та IBNGR на замовлення Міністерства, інша підготовлена З'їздом ректорів без замовлення, але приблизно в той самий час у 2010 році) і відсутність чіткої відповідальності. Під тиском критики Міністерство відізнало свою повну підтримку стратегії, щоб уникнути відкритого конфлікту з ректорами.
- Замовлення написання стратегії стороннім виконавцям може не надавати повну відповідальність. Повна відповідальність уряду та міністерства є ключовим для успіху. Два типових приклади «стратегій-сиріт», хоча ідеї та практичні рекомендації, викладені у стратегії Ernst & Young, дотепер використовуються у багатьох міністерських ініціативах.

16

Винесені уроки (2)

- Національні стратегії стають «національними», коли вони повністю погоджуються Міністерством. Тому участь Міністерства на різних етапах, особливо на завершальній стадії, є критично важливою. Публічні дебати є більш плідними, якщо стратегія обговорюється з Міністерством і коригування також вносяться Міністерством.
- Можна розробити кілька стратегій – і не мати жодної національної стратегії! У цьому разі продукт залишається лише «ідеями» та «зовнішніми пропозиціями реформ» різної соціальної привабливості.
- Польща наразі (у липні 2014 року) розпочинає роботу над новою переглянutoю стислою національною стратегією під егідою Міністерства (за моєї участі), спираючись на всю попередню роботу – як аналітичну (діагностика), так і концептуальну (стратегія). Але реформи впроваджуються все рівно!

17

Діагностика (1)

- 10 інших національних стратегії є урядовими документами, відповідальність за які лежить на відповідних міністерствах. Вони великою мірою ґрунтуються на національних і міжнародних статистичних даних та посиляються на міжнародні та глобальні тенденції у вищій освіті в той чи іншій мірі.
- Аналітична робота щодо status quo (діагностика) може включати представлені нижче виміри. Усі виміри можуть мати європейський компаративний підхід з використанням статистичних даних, європейських тенденцій, бажаних європейських політик, європейських проблем та рішень, яким надається перевага в Європі. Утім необхідно зберігати баланс між національним і міжнародним контекстом:

18

Діагностика (2)

- (1) Система вищої освіти у цифрах
 - галузі освіти, персонал, ступені, дослідження, публікації та цитування, фінанси, доходи тощо
- (2) Зовнішнє академічне врядування
 - європейські політики і процеси, моделі на рівні ЄС, Польща, національні проміжні органи у вищій освіті, заклади, чинні законодавчі акти.
- (3) Внутрішнє академічне врядування (зклади, викладачі: автономія, самоврядування, стратегічне управління в закладах, ради попечителів як ланка між зовнішнім і внутрішнім врядуванням).
 - різні способи визначити елементи врядування:
 - Які питання вирішуються виключно академічною спільнотою, тобто якою є сфера автономії та самоврядування у ВНЗ?
 - Хто визначає організацію та структуру управління ВНЗ, хто формулює його статус?
 - Хто визначає місію, кадрову політику, освітні програми, дослідження та стратегію розвитку?
 - Хто входить до складу керівництва та представницьких органів, які їх повноваження?

19

Діагностика (3)

- (4) Чинна структура вищої освіти
 - типи і форми власності, програми денної та заочної форм навчання, зміни в структурі за 10-15 років, структура за регіонами – регіональна диверсифікація вищої освіти, головні академічні центри, студенти.
- (5) Працівники сфери вищої освіти
 - зокрема, вік і структура зайнятості академічних працівників, академічна кар'єра, оплата праці, мобільність академічних працівників.
- (6) Ресурси вищої освіти
 - чинні схеми фінансування, законодавча база, алгоритм розподілу коштів серед ВНЗ, фінансування викладацької діяльності та фінансування досліджень, центральні, регіональні та інші джерела доходів, у тому числі плата за навчання, державні та приватні надходження.
- (7) Матеріально-технічна база:
 - нерухоме майно, управління об'єктами інфраструктури, фінансові інвестиції, комплекси, бібліотечні ресурси, цифрові ресурси, спортивні комплекси.

20

Діагностика (4)

(8) Навчальна функція ВНЗ

- кількість студентів, організація програм на одержання ступенів, трициклічна структура ступенів, галузі навчання, якість освіти, національні акредитації, співвідношення студентів і викладачів, доступ до вищої освіти, фінансова допомога студентам.

(9) Науково-дослідницька функція ВНЗ

- кількість дослідників у штаті, наукові публікації, патенти.

(10) Відношення із зовнішнім середовищем (діяльність у рамках «третьої місії»: соціальні та економічні зв'язки)

- центри передачі технологій, академічні бізнес-інкубатори, структури, що підтримують академічне підприємництво, міжсекторальна академічна мобільність, зв'язок між університетом і бізнесом, комерціалізація результатів дослідницької діяльності.

(11) Випускники на ринку праці

- можливості на ринку праці, зайнятість і безробіття, за типами ВНЗ і освітніми програмами, можливість одержувати вищу заробітну плату, маючи диплом про вищу освіту, насиченість випускниками ВНЗ – інфляція дипломів тощо.

21

Діагностика (5)

(12) Інтернаціоналізація (викладання, дослідження)

- міжнародні порівняння: іноземні студенти, іноземні викладачі, студентська мобільність – кількість студентів, які від'їжджають/прибувають, академічна мобільність, міжнародне співробітництво.

(13) Вища освіта у світових і європейських рейтингах

- міжнародна представленість системи, закладів, освітніх програм, індивідуальних академічних працівників; національні рейтинги.

22

Національні стратегії: структура (1)

Структура національної стратегії (загальний підхід, докладне обговорення окремо):

- Польща: *Стратегія розвитку вищої освіти в Польщі до 2020* (2010, 150 стор.) (за 6 стратегічними цілями):
 - Вступ
 - Зовнішні чинники, які впливають на розвиток вищої освіти
 - Діагностика сектору вищої освіти
 - SWAT-аналіз
 - Місія і бачення
 - Стратегічні дії та задачі (потім за національними цілями)
 - Розмаїття ВНЗ і освітніх програм
 - Відкритість до соціально-економічного середовища
 - Мобільність викладачів і студентів
 - Конкуренція як інструмент вдосконалення якості
 - Ефективність використання ресурсів
 - Прозорість діяльності
 - Фінансування
 - Перелік найважливіших змін у системі вищої освіти
 - Терміни виконання стратегії
 - Необхідна законодавча база
 - Техніко-економічне обґрунтування стратегії

23

Національні стратегії: структура (2)

Велика Британія: *Майбутнє вищої освіти* (2003, 100 стор.)

- Необхідність реформ
- Відмінна якість досліджень – використання сильних сторін
- Вища освіта і бізнес – обмін і розвиток знань і навичок
- Викладання і навчання – на рівні кращих стандартів якості
- Розширення вищої освіти для задоволення потреб
- Справедливий доступ
- Свободи і фінансування
- Висновок
- Що далі? [впровадження]
- Додатки
 - Стратегія вищої освіти: етапи виконання
 - Робота над зменшенням бюрократії у вищій освіті
 - Розширення і спрощення допомоги студентам
- Простий шлях – 9 months!
 - оприлюднення документу (січень)
 - період надання коментарів (квітень)
 - законодавство, на якому базуватиметься пропозиція (квітень – вересень)
 - впровадження стратегії (вересень)

24

Національні стратегії: структура (3)

Австралія: Огляд вищої освіти в Австралії. Остаточний звіт (2008, 270 стор.)

- Рекомендації
- Дані та результати
- Довгострокове бачення вищої освіти в Австралії
- Наскільки Австралія готова реалізувати це бачення?
- Задоволення потреб Австралії у висококваліфікованих кадрах
- Надання можливостей участі для всіх здібних студентів
- Надання фінансової підтримки для того, щоб студенти мали змогу брати участь
- Надання студентам стимулюючого, корисного та позитивного досвіду одержання вищої освіти
- Виконання життєво важливої ролі у національній системі досліджень та інновації
- Міжнародна освіта та глобальне залучення
- Внесок у розвиток регіонів Австралії
- Нова система акредитації та забезпечення якості, нова регуляторна база
- Інвестування в нову систему вищої освіти
- Більш широка система освіти та підготовки третього рівня

25

Національні стратегії: структура (4)

Нідерланди: Стратегічний порядок денний для політики вищої освіти, досліджень і науки (2007, 19 стор.) [Простота!]

1. Де ми знаходимося
2. Куди ми рухаємося
 - Амбітна культура навчання
 - Відмінний клімат для досліджень
3. Організаційні питання
 - Як нам досягти відмінної культури навчання?
 - Як нам досягти відмінного клімату для досліджень?
 - Додаткові ресурси [збільшення фінансування]

26

Національні стратегії: структура (5)

Данія: *Прогрес, інновація, єдність. Інновація і єдність. Стратегія для Данії в умовах глобальної економіки* (2006, 41 стор.) [стратегія для відмінного етапу економічного розвитку: глобалізація, стартапи, навчання упродовж життя, кращі світові університети]

1. Краща у світі система початкової та базової середньої освіти
2. Усі молоді люди повинні завершити програму загальної або професійно-орієнтованої повної середньої освіти
3. Логічна та гармонійна система освіти і професійної орієнтації
4. Не менше 50 відсотків молодих людей повинні одержувати вищу освіту
5. Освітні та навчальні програми з глобальною перспективою
6. Програми вищої освіти короткого циклу та середнього циклу – серед найкращих у світі
7. Університети найвищого світового рівня
8. Більша конкуренція та вища якість досліджень, які фінансуються державою
9. Сприятливі базові умови для досліджень, розробок та інновації, яка здійснюється компаніями
10. Сильніша конкуренція та більша відкритість і прозорість для посилення інновацій
11. Тісна взаємодія з іншими країнами та культурами
12. Більше стартапів з високим потенціалом для росту
13. Усі повинні бути зайняті у навчанні впродовж життя
14. Партнерство для сприяння реалізації Стратегії глобалізації

27

Національні стратегії: структура (6)

Молдова: *Освіта – 2020. Стратегія розвитку галузі на 2014-2020 рр.*, (2013, 46 стор.) [ґрунтується на трьох стовпах: доступ, актуальність, якість; план дій розроблено окремо; стисла, ґрунтується на даних, ретельно викладена, зазнала впливу ОЕСР і Світового банку]

- I. Преамбула
- II. Цілі, завдання і принципи Стратегії**
 - Цілі Стратегії
 - Загальні завдання Стратегії
 - Принципи Стратегії
- III. Чинний стан, визначення проблем і загальних тенденцій**
 - Доступ
 - Актуальність
 - Якість
 - ІКТ в освіті
- IV. Стратегічне бачення**
 - Європейський контекст
 - Стратегічне бачення «Молдова 2020»
 - Стратегічне бачення «Освіта 2020»

28

Національні стратегії: структура (7)

V. Стратегічні напрями, пріоритетні дії, очікувані результати

- Доступ до освіти і рівні можливості
- Навчання, актуальне для економіки та суспільства
- Кваліфіковані кадри, ефективне управління і забезпечення якості

VI. Імплементация, моніторинг і оцінка Стратегії

VII. Ризики в ході імплементации

29

Висновки

- Існують питання, в яких потрібно робити вибір, і бажано, щоб рішення приймало міністерство: що є необхідним і в якому форматі? Українські потреби можуть відрізнятися від тих, які відображені у наведених вище стратегіях, але існує багато спільних точок.
- Політичний вибір також є структурним вибором: це стосується термінів, обсягу роботи, робочих груп, експертів, міжнародної підтримки, наявності, остаточних продуктів і що потім робити з цими продуктами. Необхідні публічні дебати, а також компроміси, переконання і домовленості.
- Велике дякую за Вашу увагу!

30

References:

- Altbach, P. G. 2007. *Tradition and Transition: The International Imperative in Higher Education*. Chestnut Hill: CIHE.
 - Altbach, P. G., L. Reisberg, L. E. Rumbley 2009. *Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. A Report Prepared for the UNESCO 2009 World Conference on Higher Education*. Paris: UNESCO.
 - Altbach, P. G., L. Reisberg, M. Yudkevich, G. Androuschchak and I. F. Pacheco, eds. 2012. *Paying the Professoriate. A Global Comparison of Compensation and Contracts*. New York and London: Routledge.
 - Amaral, A., and I. Bleiklie, C. Musselin, eds. 2008. *From Governance to Identity*. Dordrecht: Springer.
 - Amaral, A., G. Neave, Ch. Musselin and P. Maassen 2009. *European Integration and the Governance of Higher Education and Research*. Dordrecht: Springer.
 - Becher, T. and M. Kogan 1980. *Process and Structure in Higher Education*. London: Heinemann.
 - Bok, D. 2003. *Universities in the Marketplace. The Commercialization of Higher Education*. Princeton: Princeton University Press.
 - Bonaccorsi, A. and C. Daraio, eds. 2007. *Universities and Strategic Knowledge Creation. Specialization and Performance in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar.
 - Bonaccorsi, Andrea, Cinzia Daraio and Léopold Simar 2007. Efficiency and Productivity in European Universities: Exploring Trade-offs in the Strategic Profile. In: Andrea Bonaccorsi and Cinzia Daraio eds. *Universities and Strategic Knowledge Creation. Specialization and Performance in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar. 144-207.
 - Brewer, D. J., S. M. Gates, Ch. A. Goldman (2002). *In Pursuit of Prestige: Strategy and Competition in U.S. Higher Education*. New Jersey: Transaction Publishers.
 - Brunsson, N. 2009. *Reform as Routine. Organizational Change and Stability in the Modern World*. Oxford: Oxford University Press.
-
- Brunsson, N. and J. P. Olsen 1998. "Organizational Theory: Thirty Years of Dismantling, and then...?". In: N. Brunsson and J. P. Olsen, eds, *Organizing Organizations*. Copenhagen: Fagbokforlaget.
 - Brunsson, N. and J. P. Olsen 1993. *The Reforming Organization*. Copenhagen: Fagbokforlaget.
 - Calhoun, C. 2006. "The University and the Public Good". *Thesis Eleven*. No. 84. February 2006.
 - Cerych, L. and P. Sabatier 1986. *Great Expectations and Mixed Performance. The Implementation of Higher Education Reforms in Europe*. Trentham: Trentham Books.
 - CHEPS 2010. *Progress in Higher Education Reform Across Europe. Funding Reform*. Enschede: CHEPS.
 - Clancy, P. and D. D. Dill, eds. 2009. *The Research Mission of the University. Policy Reforms and Institutional Response*. Rotterdam/Boston/Taipei: Sense.
 - Clark, B. 1983. *The Higher Education System. Academic Organization in Cross-National Perspective*. Berkeley: University of California Press.
 - Clark, B. 1987. *The Academic Life. Small Worlds, Different Worlds*. Princeton: The Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching.
 - Clark, B. 1998. *Creating Entrepreneurial Universities. Organizational Pathways of Transformation*. New York: Pergamon Press.
 - Dill, D. D. and F. A. Van Vught, eds. 2010. *National Innovation and the Academic Research Enterprise*. Baltimore: The Johns Hopkins UP.
 - Enders, J. and C. Musselin 2008. "Back to the Future? The Academic Professions in the 21st Century". In: OECD, *Higher Education to 2030. Volume 1: Demography*. Paris: OECD. 125-150.
 - Enders, J. and E. de Weert 2009. "Towards a T-shaped Profession: Academic Work and Career in the Knowledge Society". In: Jürgen Enders and Egbert de Weert, eds., *The Changing Face of Academic Life. Analytical and Comparative Perspectives*. New York: Palgrave. 251-272.
 - Enders, J. and E. de Weert, eds. 2009. *The Changing Face of Academic Life. Analytical and Comparative Perspectives*. New York: Palgrave.
 - Enders, J. and O. Fulton, eds. 2002. *Higher Education in a Globalising World. International Trends and Mutual Observations*. Dordrecht: Kluwer.

- Foray, D. 2006. *The Economics of Knowledge*. Cambridge, MA: the MIT Press.
- Geiger, R. L. 2004. *Knowledge and Money. Research Universities and the Paradox of the Marketplace*. Stanford: Stanford University Press.
- Geuna, A. 2001. "The Changing Rational for European University Research Funding: Are There Negative Unintended Consequences?". *Journal of Economic Issues*. Vol. XXXV, No. 3.
- Geuna, A. 1999. *The Economics of Knowledge Production. Funding and Structure of University Research*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Hurrelmann, Achim, Stephan Leibfried, Kerstin Martens, Peter Mayer, eds. (2007). *Transforming the Golden-Age Nation State*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Jakobi, A., K. Martens and K.D. Wolf 2010. *Education in Political Science. Discovering a Neglected Field*. New York: Routledge.
- Johnstone, D. B. 2006. *Financing Higher Education. Cost-Sharing in International Perspective*. Boston: CIHE.
- Johnstone, D. B. 2007. "Financing the American Public Research University: Lessons from an International Perspective". In Geiger et al. 55-70.
- Jones, G. A., P. L. McCarney and M. K. Skolnik, eds. 2005. *Creating Knowledge, Strengthening Nations. The Changing Role of Higher Education*. Toronto: University of Toronto Press.
- Kahin, B. and D. Foray, eds. 2006. *Advancing Knowledge and the Knowledge Economy*. Cambridge: the MIT Press.
- Kogan, M. and S. Hanney 2000. *Reforming Higher Education*. London: Jessica Kingsley.
- Krücken, G., A. Kosmützky and M. Torke, eds. 2007. *Towards a Multiversity? Universities between Global Trends and National Traditions*. Bielefeld: transcript Verlag.
- Kwiek, Marek (2009d). Університет і держава Вивчення глобальних трансформацій. Київ – Таксон.
- Kwiek, Marek (2010). *Transformacje uniwersytetu. Zmiany instytucjonalne i ewolucje polityki edukacyjnej w Europie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM (in Polish).
- Kwiek, Marek (2012a). "Changing Higher Education Policies: From the Deinstitutionalization to the Reinstitutionalization of the Research Mission in Polish Universities". *Science and Public Policy*. Vol. 39. Issue 5.

- Kwiek, Marek (2012b). "Universities, Regional Development and Economic Competitiveness: the Polish Case". In: R. Pinheiro, P. Benneworth and G.A. (eds.), *Universities and Regional Development. A Critical Assessment of Tensions and Contradictions*. New York: Routledge.
- Kwiek, M. (2013a). *Knowledge Production in European Universities. States, Markets, and Academic Entrepreneurialism*. Frankfurt and New York: Peter Lang.
- Kwiek, M. (2013b). "From System Expansion to System Contraction: Access to Higher Education in Poland". *Comparative Education Review*. 57(3).
- Kwiek, M. (2014a). "Structural Changes in the Polish Higher Education System (1990-2010): a Synthetic View". *European Journal of Higher Education*. Vol. 4. No. 3.
- Kwiek, Marek (2014b). "The Internationalization of the Polish Academic Profession. A European Comparative Approach". *Zeitschrift für Pädagogik*. Vol. 2014. No. 5. 681-695.
- Kwiek, Marek, Peter Maassen, eds. (2012). *National Higher Education Reforms in a European Context: Comparative Reflections on Poland and Norway*. Frankfurt and New York: Peter Lang.
- Kwiek, Marek, Andrzej Kurkiewicz, eds. (2012). *The Modernisation of European Universities. Cross-National Academic Perspectives*. Frankfurt and New York: Peter Lang.
- Schuster, J. H. and M. J. Finkelstein 2006. *The American Faculty. The Restructuring of Academic Work and Careers*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Shattock, M., ed. 2008. *Entrepreneurialism in Universities and the Knowledge Economy. Diversification and Organizational Change in European Higher Education*. Maidenhead: Open University Press and SRHE.
- Slaughter, S. and G. Rhoades 2004. *Academic Capitalism and the New Economy. Markets, State, and Higher Education*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Stehr, N. 2002. *Knowledge and Economic Conduct. The Social Foundations of the Modern Economy*. Toronto: University of Toronto Press.
- Teichler, U. 2006. "Has the Research University in Europe a Future?". In: G. Neave, K. Blücker and T. Nybom, eds., *The European Research University. An Historical Parenthesis?*. New York: Palgrave Macmillan. 165-176.
- Teichler, U. 2007. *Higher Education Systems. Conceptual Frameworks, Comparative Perspectives, Empirical Findings*. Rotterdam: Sense.
- Teixeira, P., and B. Jongbloed, D. Dill, A. Amaral, eds. 2004. *Markets in Higher Education. Rhetoric or Reality?* Dordrecht: Kluwer.